

LÖFGRENS ANALYS AB

Kristi Brud, påverkan och den fria viljan

Så har intervjun som journalister kämpat om, människor väntat på, och vissa bävat för sänts. I Expressen kunde vi redan förra veckan läsa om hur en grupp avhoppare och anhöriga ville stoppa programmet av rädsla för att Åsa Waldau (Kristi Brud) oemotsagd skulle kunna vilseleda även tittarna. Jag har följt Knutby på nära håll genom media, förundersökningen, närvaro i rättssalen och samtal med avhoppare, anhöriga och även ett samtal med några av pastorerna. Därför skulle jag vilja bidra med några tankar på vägen till analyser och slutsatser. Vi behöver nyansera den svart-vita bilden av psykopater och svaga viljelösa offer.

Tingsrätten har tagit ställning när det gäller pastor Helge Fossmo. Han har fällts för anstiftan till mord och mordförsök genom "intensiv, målmedveten och långvarig påverkan" av Sara Svensson. Frågan som många ställer sig är vilket ansvar övriga ledningen i Knutby har. I synnerhet Åsa Waldau som utpekats som den egentliga ledaren och normgivaren i församlingen. Den yttersta frågan anser jag är "Kan den fria viljan sättas ur spel?" "I så fall, hur går det till?"

Ledarens ställning

Hela församlingen ställde till en början upp solidariskt upp bakom pastor Helge Fossmo. En ledare höjd bortom varje misstanke vittnar om en grupp med en ohälsosam blind tro.

Helge skapade sig auktoritet genom sin ställning, bibelkunskap, och förmåga att predika. Men viktigast av allt var att han fick folk att tro att gud talade till honom. Att hans drömmar slog in blev kvittot på att han var guds språkrör. Allt detta var delar i den manipulativa förmåga han besitter. Detta vittnar både Åsa och avhoppare om.

Åsa berättar vidare i intervjun att hon också är guds barn och att han kan tala genom henne om det är till någon annans nytta. Andra får bedöma om det är guds röst eller hennes egen. Så långt är allt väl, så länge medlemmarna är fria att pröva detta själva. Före detta medlemmar vittnar om att kritik inte bemöttes. I stället beskylldes kritikern för att vara demonbesatt .

Exakt hur Åsas och Helges relation såg ut kommer vi aldrig att få veta. Åsa försökte under rättegången att tona ned sin roll som ledare, men medgav ändå att hon var "normgivande". I intervjun säger att hon var den starkaste av de två. "men jag är inte ond" tillägger hon med eftertryck.

Hon tolkar Helges Fossmos uttalanden om att hon skulle "gå hem", det vill säga dö som att han planerade att även mörda henne. Det är i sammanhanget kanske inte så långsökt, och talar i så fall för att Helge Fossmo inte kunde manövrera ut henne.

Systematisk manipulation

Som högste, om än informell, ledare är man ansvarig för gruppens kultur. Församlingen i Knutby har kallats för en sekt. Ordet är olyckligt eftersom det finns många olika definitioner. Enligt ordboken är det bara en mindre grupp som brutit sig ur ett större sammanhang. Det behöver alltså inte vara något negativt. Det viktiga är om de manipulerar människor att gå med och stanna kvar i församlingen. En förklaringsmodell för hur en grupp systematiskt kan manipulera en människa så att hela identiteten förändras presenteras av den amerikanska sk sektexperten Steven Hassan i boken *Combatting Cult Mind Control*. Den har inte vetenskapligt bevisats utan är en praktikeransats som vuxit fram genom hans egna och klienters erfarenheter under många år. Det vore intressant att se vidare forskning kring detta. Men än så länge har forskarna inte ens enats om en definition av problemet som en grund för en bredare forskningsansats där fenomenet kan analyseras från olika håll.

Steven Hassans modell handlar om kontroll av beteende, information, tankar och känslor. När detta sker parallellt kan det bli så effektivt att det kritiska tänkandet sätts ur spel. Detta kräver att metoderna utförs med skicklighet.

Kontroll av information

Här handlar det om kombinationen av att få ut så mycket information som möjligt från medlemmarna samtidigt som man helt styr vem och får veta vad och när. Att förvränga sanningen eller till och med ljuga kan rationaliseras med etiken: ändamålen helgar medlen. I manipulativa grupper av religiös karaktär kan det formuleras som att "Vi kommer att rädda deras eviga liv, en dag kommer dom att tacka oss, om vi så släpar dem till vår tro i håret". "Det finns olika nivåer av sanning" Att skedmata information i takt med att människor är mogna för den kan formuleras med "ge inte biff till en bebis".

Avhoppare vittnar om att familjer kunde delas upp i olika team, där de skulle berätta sådant som man inte berättat för någon. Samtidigt fick familjen inte prata med varandra om vad som utspelat sig under team-samlingar.

Nivåer av sanning i Knutby kan illustreras av följande. Vissa avhoppare har fått veta nyheten om Kristi Brud, medan andra bara fått höra att det finns en högre uppenbarelse. Åsa berättar i intervjun hur hon predikar om att Kristi brud står för församlingen, samtidigt som hon i hemlighet genomför ritualen, som Helge Fossmo menar är Kristi Bruds förlovning med Jesus. Åsa berättar under rättegången att hon prövade om hon var Kristi Brud och att Helge lurade henne för en tid.

Kontroll av beteendet

Detta är ett sätt att kontrollera när, hur och med vem personen umgås. I denna kontroll ligger även att man styr en persons tid, ekonomi och aktiviteter genom en strikt hierarkisk organisation.

Anhöriga vittnar om hur de i vissa fall förlorat kontakten med sina barn och i andra fall fått en relation som hänger på att de inte kritiserar gruppen. Avhoppare vittnar även om arrangerade äktenskap, vilket Åsa och andra medlemmar konsekvent förnekar. Även här bör man fundera på definitionen av ord. Om ledaren som bäst hör guds röst "uppmuntrar" utan att beordra ett äktenskap, samtidigt som kritik är av djävulen blir det svårt att göra ett fritt val i frågan.

I predikan har Åsa sagt att om man inte ger tiondet och mer är det stöld från gud. Dessutom ska det ske före skatt.

Språket och tankestopp

Det är lätt att missförstå vad en medlem i en manipulativ grupp säger eftersom även språket och tankarna manipuleras. Om medlemmen säger att den är "lycklig" så bör man även fråga vad lycka innebär för personen. Är lycka att man genom sitt medlemskap undgår djävulens garn, att bli en total looser, (eller något annat ord för det värsta som kan hända). Detta trots att livet i gruppen är fruktansvärt? Då kanske saken kommer i en annan dager.

Tankestoppande tekniker är ett sätt att manipulera tankarna. Det kan användas terapeutiskt för att bli av med nedbrytande tankar. I korthet går det ut på att varje gång de negativa tankebanorna kommer igång kan man exempelvis visualisera en stoppskylt som påminner personen om att vara här och nu eller att tänka en positiv tanke i stället. Till slut blir denna process så invand att den blir automatisk. Problemet är om man har tolkningsföreträde på vad vilka tankar som ska stängas ute. Tänk dig att du nu lärt dig att stänga för gruppen "syndiga" tankar. Så sakterliga packar ledaren in fler och fler tankar och begrepp in i det syndiga paketet. Man tror inledningsvis att man utvecklas som människa genom att bli av med hämmande tankebanor men i slutändan är det inte blir tänkandet inskränkt och svart-vitt.

Åsa berättar om hur de lärt sig att gud kan göra obegripliga saker, och hur viktig tro är. Blind tro på vansinnigheter går före sunt förnuft.

Kontroll av känslor

Kontroll av känslor går ut på att tysta rösten som säger "ta dig härifrån". En blandning av kickar, kärlek, skuld, skam och rädsla får en människa ur balans. Med hjälp av all den information ledarna samlat har de ett stort försprång och vet vad som framkallar dessa olika känslor hos en person, och berg-och-dal-banan kan starta.

Ordet kärlek är ofta förekommande i Knutby. Även det ordet är viktigt att känna till innebörden av. En medlem som intervjuades i radio vittnade om denna kärlek, men hon hade svårt att svara på hur den kom till uttryck rent konkret. Efter en lång stunds tystnad sa hon att hon kunde få bibelord.

Avhoppare vittnar om hur förnedrande behandling och intrång i den personliga integriteten definierades om som kärlek och rening. Istället för sund ilska ska man alltså tacksamt ta emot kränkningar, annars är man demonbesatt.

Tyvärr går inte intervjun djupare in på Åsas relation till barnflickan Sara Svensson. Kärleken i Knutby och i många andra liknande grupper handlar inte bara nåd utan även hjälp att hålla sig på den smala vägen. I förundersökningen och under rättegången ger barnflickan Sara Svensson sin bild av Åsa. Hon var kärleksfull men tog avstånd från Sara när ord inte längre hjälpte. När relationen mellan Helge och Sara inte fick Åsas välsignelse förvandlades synen på Sara från den rena kvinnan som stod nära gud till fresterskan som lett Helge på fall. Sara försökte, men kunde inte förstå vad hon gjort för fel då hon förförts av pastorn, utfört en lydnadshandling och upplevt himmelsk kärlek. Vi vet inte om det var Åsas eller Helges idé att omvärdera Sara, men vi vet vad konsekvenserna av isoleringen blev. Det gav Helge helt fria händer att bryta ned och manipulera barnflickan Sara. Empati förvrängs i Guds namn och fungerar som rationalisering. En humanistiskt eller kristen kärlek skulle inte acceptera behandlingen av Sara.

När man lägger ihop dessa fyra delar blir det skrämmande. Effekten kan bli att man blir både intellektuellt och emotionellt överbelastad. Motorn börjar koka då fungerar inte längre det kritiska tänkandet som är en förutsättning för fria val. Man släpper taget och förändrar sina tankar, känslor och beteenden, det vill säga hela sin identitet.

Församlingens ansvar

Vi får inte riktigt något svar på hur Åsa ser på församlingens ansvar. Hon svarar att all kritik är allvarlig, men i nästa andetag säger hon att hon inte känner sig träffad av mycket. Hon önskar att hon tänkt att Helge inte är riktigt klok. Åsas offerpostion gentemot Helge går inte ihop med att hon var den starkaste och normgivande i församlingen.

Åsa tar heller inte avstånd från de hot hon utdelar i en gammal predikan som spelas upp under intervjun. Där säger hon att gud kommer att sätta en viss person i rullstol om hon inte lyder honom. Åsa bara konstaterar att hon inte skulle uttrycka sig så idag. Hon ser inte att hon kunde gjort något annorlunda mot de avhoppare som känner sig illa behandlade. Kon konstaterar bara att kunde väl ha kommit till henne. Avhopparna däremot är väldigt eniga om att de var rädda för henne.

När Åsa som den starkaste ledaren och normgivare tog avstånd är det av stor betydelse i en grupp där avvikelse inte ses med blida ögon. Vad hade hänt om Åsa inte tagit avstånd från barnflickan? Vad hade hänt om hon tagit till sig kritiken från avhopparna? Vad hade hänt om Åsa efter hammarattacken skickat Sara till psykakuten i stället för att tillåta att hon sattes på bussen hem? Om Åsa i alla fall insisterat på att polisanmäla?

Abraham Lincons sa "Vi behöver inte ledare som har rätt för att de ber till gud, utan som ber till gud att de har rätt".

Den fria viljan

För att kunna göra fria val krävs det att man har all information om del olika alternativen och att valet görs utan påtryckningar utifrån. Företag kan stämmas för vilseledande reklam där information utelämnats, är vilseledande eller inte kan styrkas. En människa som begår en handling med en pistol mot sitt huvud handlar i vad advokater kallar nödvärn. Konsumentköplagar skyddar dig om du köpt en vara som du sedan ångrar, eller om du köpt den under påtryckningar.

Men, om du vilseleds att tro att du har tillräcklig information och påtryckningarna är så subtila och effektiva att du inte uppfattar dem som sådana, är det fortfarande ett fritt val?

Klart är att du står helt utan samhällets skydd. Det finns inga lagar som skyddar mot otillbörlig påverkan. Du beskylls i stället för att vara svag, naiv eller ointelligent. Våldtagna kvinnor vet hur det känns att få sin person, klädsel och sexualitet ifrågasatt, så till den grad att de i stället för ilska känner skam. Jag kanske hade för kort kjol? Jag skulle nog inte låtit honom följa mig hem? Jag skulle nog inte ha kysst honom?

Det är på tiden samhället sänder signaler att systematisk manipulation är otillbörlig påverkan och därmed olagligt.

Det är även på tiden att offren får den vård de behöver men som idag inte finns i Sverige eftersom kunskapen saknas.

Tragedin i Knutby har lett till att fokus lätt blir en dokusåpa som folk skakar på huvudet åt. Låt oss lägga våra fördomar åt sidan och sända en tanke till alla som drabbat av denna tragedi: inte bara de direkta offren och deras anhöriga utan även avhoppare, medlemmar och alla anhöriga som var och en på olika sätt drabbats. Både Åsa och Helge och Sara är personer som borde få vård. Ställ en dörr på glänt till den som vill komma ut från Knutby. För så länge Åsa Waldau är kvar finns det inget hopp om förbättringar. Låt oss inte vänta på fler tragedier, agera nu.

2004-09-02

Helena Löfgren

Beteendevetare specialiserad på social påverkan

F.d. medlem av en manipulativ grupp (Unification Church - Familjefederationen för världsfred och enighet)

© Löfgrens Analys AB